

СУДОВА ПРАКТИКА

РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Згідно з ч. 3 ст. 5 Закону України «Про іпотеку» частина об'єкта нерухомого майна може бути предметом іпотеки лише після її виділення в натурі і реєстрації права власності на неї як на окремий об'єкт нерухомості, якщо інше не встановлено цим Законом.

За положеннями ст. 23 Закону України «Про іпотеку» особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права та несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі і на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

Разом із тим при переході права власності на $\frac{1}{2}$ частину предмета іпотеки за рішенням суду, яким встановлено, що особа як дружина набула права співвласності на майно на момент його набуття і в іпотеку своє майно не передавала, судам слід перевіряти доводи про те, що дружина іпотекодавця на час укладення договору іпотеки письмової згоди на укладення такого правочину не надавала, хоча така письмова згода є обов'язковою, оскільки майно, що є у спільній власності, може бути передане у заставу лише за згодою усіх співвласників (ст. 578 ЦК).

Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 22 жовтня 2014 р.

(в и т я г)

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, розглянувши в судовому засіданні справу за позовом публічного акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк» до Д.С.П., Д.І.М. про звернення стягнення на предмет іпотеки за касаційною скаргою Д.І.М. на рішення апеляційного суду Житомирської області від 8 квітня 2014 р.,

в с т а н о в и л а:

У лютому 2013 р. ПАТ КБ «ПриватБанк» звернувся до суду із указаним позовом, у якому з урахуванням уточнень просив в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором звернути стягнення на квартиру.

В обґрунтування позову зазначав, що 23 лютого 2007 р. між ним та Д.С.П. було укладено кредитний договір, згідно якого останній отримав кредит у розмірі 35 тис. дол. США зі сплатою 16 % річних на суму залишку заборгованості за кредитом з кінцевим терміном повернення до 22 лютого 2011 р. В рахунок забезпечення виконання зобов'язань за указаним кредитним договором, 26 лютого 2007 р. між банком та Д.С.П. було укладено договір іпотеки, за умовами якого останній передав в іпотеку банку належну йому квартиру у м. Коростені Житомирської області. У зв'язку із порушенням позичальником умов договору та неналежним виконанням зобов'язань, станом на 23 квітня 2012 р. утворилася заборгованість за кредитним договором у розмірі 41 850, 85 доларів США, що становить 334 208 грн 31 коп. Рішенням Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 26 квітня 2013 р. спірну квартиру, яка є предметом іпотеки, визнано спільною сумісною власністю подружжя Д.С.П. та Д.І.М. та визнано за кожним право власності на $\frac{1}{2}$ її частину. Однак наведені обставини не позбавляють банк звернути стягнення на предмет іпотеки у повному обсязі.

Рішенням Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 17 грудня 2013 р. позов ПАТ КБ «ПриватБанк» задоволено частково. В рахунок погашення заборгованості за кредитним договором від 23 лютого 2007 р. у розмірі 334 208 грн 31 коп. звернуто стягнення на $\frac{1}{2}$ частину квартири шляхом продажу вказаного предмета іпотеки. Надано ПАТ КБ «ПриватБанк» право здійснювати всі інші дії, вчинення яких необхідно для укладення договору купівлі-продажу від імені Д.С.П. будь-яким способом з іншою особою-покупцем з отриманням витягу з Державного реєстру прав власності на нерухоме майно. В задоволенні решти позову відмовлено.

Рішенням апеляційного суду Житомирської області від 8 квітня 2014 р. рішення місцевого суду скасовано та ухвалено нове рішення, яким позов ПАТ КБ «ПриватБанк» задоволено. В рахунок погашення заборгованості за кредитним договором від 23 лютого 2007 р. у розмірі 334 208 грн 31 коп. звернуто стягнення на квартиру шляхом продажу вказаного предмета іпотеки. Надано ПАТ КБ «ПриватБанк» право здійснювати всі інші дії, вчинення яких необхідно для укладення договору купівлі-продажу від імені Д.С.П. будь-яким способом з іншою особою-покупцем з отриманням витягу з Державного реєстру прав власності на нерухоме майно.

У касаційній скарзі Д.І.М., посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить скасувати рішення апеляційного суду та залишити в силі рішення місцевого суду.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслухавши суддю-доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіrivши матеріали справи, дійшла висновку про часткове задоволення касаційної скарги з таких підстав.

Згідно зі ст. 213 ЦПК України рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Відповідно до ст. 212 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Результати оцінки доказів суд відображає в рішенні, в якому наводяться мотиви їх прийняття чи відмови у прийнятті.

Зазначеним вимогам закону рішення апеляційного суду не відповідає.

Задовольняючи частково позов, суд першої інстанції виходив із того, з урахуванням норм ст. 73 СК України звернення стягнення можливе лише на ½ частину спірної квартири, оскільки інша ½ частина належить відповідачці Д.І.М.

Суд апеляційної інстанції, скасовуючи рішення районного суду та ухвалюючи нове рішення про задоволення позову, виходив із того, що договір іпотеки є чинним і ніким не оспорений, а його предметом є спірна квартира в цілому, а не її ½ частина.

Проте погодитися з висновками суду апеляційної інстанції не можна.

Судами встановлено, що 23 лютого 2007 р. між ПАТ КБ «ПриватБанк» та Д.С.П. укладено кредитний договір за умовами якого Д.С.П. отримав у кредит кошти у розмірі 35 тис. доларів США зі сплатою 16 % річних строком користування до 22 лютого 2011 р. У рахунок забезпечення кредитних зобов'язань, між банком та Д.С.П. укладено договір іпотеки, за яким Д.С.П.

передав в іпотеку квартиру, яка належала йому на праві власності на підставі договору купівлі-продажу від 30 серпня 2006 р.

Рішенням Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 26 квітня 2013 р. спірна квартира визнана об'єктом права спільної сумісної власності подружжя та за Д.І.М. визнано право власності на ½ частину квартири.

Згідно ст. 1 Закону України «Про іпотеку» іпотека — вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право у разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому цим Законом.

Відповідно до ч. 1 ст. 33, ст. 39 Закону України «Про іпотеку» у разі невиконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання іпотекодержатель вправі задовольнити свої вимоги за основними зобов'язанням шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки; передбачено звернення стягнення на предмет іпотеки на підставі рішення суду.

Згідно з ч. 3 ст. 5 Закону України «Про іпотеку» частина об'єкта нерухомого майна може бути предметом іпотеки лише після її виділення в натурі і реєстрації права власності на неї як на окремий об'єкт нерухомості, якщо інше не встановлено цим Законом.

Згідно із ч. 1 ст. 7 Закону України «Про іпотеку» за рахунок предмета іпотеки іпотекодержатель має право задовольнити свою вимогу за основним зобов'язанням у повному обсязі або в частині, встановленій іпотечним договором, що визначена на час виконання цієї вимоги, включаючи сплату процентів, неустойки, основної суми боргу та будь-якого збільшення цієї суми, яке було прямо передбачено умовами договору, що обумовлює основне зобов'язання.

Апеляційний суд, задовольняючи позов, посилався на положення ст. 23 Закону України «Про іпотеку», відповідно до якого особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі і на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

Проте, апеляційний суд не звернув уваги на те, що до Д.І.М. право власності на ½ частину предмета іпотеки — житлової квартири перейшло не від іпотекодавця Д.С.Л., а за рішенням суду, яке встановило, що вона, як дружи-

на, набула права співвласності на майно на момент його набуття і в іпотеку своє майно не передавала.

Крім того, судом не перевірено доводів відповідачки, що вона як дружина іпотекодавця на час укладення договору іпотеки, письмової згоди на укладення такого правочину не надавала, хоча така письмова згода є обов'язковою, оскільки майно, що є у спільній власності, може бути передане у заставу лише за згодою усіх співвласників (ст. 578 ЦК України).

Таким чином, суду необхідно з'ясувати, чи надавала Д.І.М. згоду на передачу в іпотеку банку спірної квартири.

За таких обставин рішення апеляційного суду не відповідає вимогам ст. 212–214 ЦПК України щодо законності й обґрунтованості, зазначені вище порушення призвели до неправильного вирішення спору, що в силу ст. 338 ЦПК України є підставою для його скасування з передачею справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Керуючись ст. ст. 336, 338 ЦПК України, колегія суддів судової палати у цивільних справах,

у х в а л и л а:

Касаційну скаргу Д.І.М. задовольнити частково.

Рішення апеляційного суду Житомирської області від 8 квітня 2014 р. скасувати, справу передати на новий апеляційний розгляд.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Як роз'яснив Пленум ВСУ у пунктах 5, 13, 14 постанови від 28 квітня 1978 р. № 3 «Про судову практику в спорах про визнання угод недійсними» (у редакції, чинній на момент укладення оскаржуваного договору), за правилами ст. 48 ЦК УРСР угода визнається недійсною у разі невідповідності її не тільки законові, а й іншим актам, виданим органами державної влади і управління в межах наданої їм компетенції.

Стаття 48 ЦК УРСР застосовується у разі порушення встановленого порядку вчинення громадянами і організаціями дій, спрямованих на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків, якщо угодою ущемлені особисті або майнові права неповнолітніх дітей, а також в інших випадках її невідповідності вимогам чинного законодавства, якщо не встановлені особливі правила визнання угод недійсними (статті 45–47, 49–58 ЦК УРСР).

Відповідно до ч. 1 ст. 48 ЦК УРСР (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) недійсною є та угода, що не відповідає вимогам закону, в тому числі ущемлює особисті або майнові права неповнолітніх дітей.

Статтями 60, 78, 128, 145 КпШС України (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) визначено, що обов'язком батьків є захист прав та інтересів їх неповнолітніх дітей. Якщо у неповнолітніх є належне їм майно, батьки управляють ним як опікуни і піклувальники без спеціального на те призначення, але з додержанням відповідних правил про опіку і піклування. Завданням опіки і піклування є, зокрема, захист особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх дітей. Опікун не вправі без дозволу органів опіки і піклування укладати угоди, а піклувальник — давати згоду на їх укладення, якщо вони виходять за межі побутових.

За правилами ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства» держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку.

Діти — члени сім'ї наймача або власника жилого приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем.

Органи опіки та піклування зобов'язані здійснювати контроль за додержанням батьками або особами, які їх замінюють, майнових та житлових прав дітей при відчуженні жилих приміщень та купівлі нового житла.

01 січня 2006 р. набрав чинності Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», відповідно до ст. 12 якого для здійснення будь-яких правочинів стосовно нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти, потрібна попередня згода органів опіки та піклування.

До набрання чинності цим Законом законодавством України не було передбачено обов'язкової згоди органу опіки та піклування на відчуження нерухомого майна батьків, щодо якого їхні діти мали лише право на користування.

Отже, до 01 січня 2006 р. згода органів опіки та піклування була необхідна лише у випадку, якщо дитина є власником (співвласником) майна, що відчужується.

Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 22 жовтня 2014 р.

(в и т я г)

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, розглянувши

в судовому засіданні справу за позовом З.С.А., З.Ю.І. до Л.В.Б., А.С.С., треті особи: приватні нотаріуси Дніпропетровського міського нотаріального округу К.С.А., Б.Т.М., орган опіки та піклування Кіровської районної у місті Дніпропетровську ради, про визнання договорів купівлі-продажу квартири недійсними, визнання права власності, витребування майна з чужого незаконного володіння, за касаційними скаргами З.С.А., З.Ю.І. на рішення Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 18 грудня 2013 р. та рішення апеляційного суду Дніпропетровської області від 24 квітня 2014 р., Л.В.Б. на рішення апеляційного суду Дніпропетровської області від 24 квітня 2014 р.,

в с т а н о в и л а:

У серпні 2006 р. З.С.А. та З.Ю.І. звернулися до суду з позовом до Л.В.Б., А.С.С. про визнання договорів купівлі-продажу квартири недійсними, визнання права власності, витребування майна з чужого незаконного володіння.

Зазначали, що З.С.А. з вересня 1987 р. до лютого 1999 р. перебувала у зареєстрованому шлюбі із З.І.Б., від якого народилася донька З.Ю.І., яка є інвалідом 2 групи.

З.І.Б. на праві власності належала квартира у місті Дніпропетровську, у якій мешкала вся родина, й відповідно була зареєстрована неповнолітня дитина З.Ю.І.

У серпні 2003 р. З.І.Б. за договором купівлі-продажу відчужив спірну квартиру Л.В.Б., яка в свою чергу 21 жовтня 2003 р. продала вказану квартиру А.С.С.

Посилаючись на те, що при продажі вищезазначеної квартири були порушені права неповнолітньої З.Ю.І., яка була зареєстрована у спірній квартирі, З.С.А., З.Ю.І. просили позовні вимоги задовольнити у повному обсязі.

Рішенням Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 18 грудня 2013 р. відмовлено в задоволенні позову.

Рішенням апеляційного суду Дніпропетровської області від 24 квітня 2014 р., зазначене рішення районного суду в частині відмови в задоволенні вимог про визнання недійсним договору купівлі-продажу квартири від 18 серпня 2003 р. скасовано й в цій частині ухвалено нове рішення.

Визнано недійсним договір купівлі-продажу квартири у місті Дніпропетровську, укладений 18 серпня 2003 р. між З.І.Б. та Л.В.Б.

В іншій частині рішення суду залишено без змін.

У касаційній скарзі З.С.А., З.Ю.І. просять рішення суду першої інстанції скасувати у повному обсязі, а рішення апеляційного суду — частково в частині відмови в задоволенні вимог про визнання правочину недійсним, визнання права власності та витребування майна з чужого незаконного володіння, і ухвалити нове рішення про задоволення позовних вимог у повному обсязі, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

Л.В.Б. у поданій касаційній скарзі просить скасувати рішення суду апеляційної інстанції, мотивуючи свої вимоги порушенням судом норм матеріального і процесуального права, і залишити в силі рішення суду першої інстанції, яке було помилково скасовано.

Касаційна скарга З.С.А., З.Ю.І. підлягає відхиленню, а скарга Л.В.Б. — задоволенню з наступних підстав.

Скасовуючи частково рішення суду першої інстанції та визнаючи недійсним договір купівлі-продажу квартири, укладений 18 серпня 2003 р. між З.І.Б. та Л.В.Б., суд апеляційної інстанції виходив з того, що оскаржуваний договір укладено у порушення вимог закону, зокрема ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства», чим були порушені права малолітньої дитини.

Проте з таким висновком суду апеляційної інстанції погодитися не можна.

Відповідно до ст. ст. 213, 214 ЦПК України рішення повинно бути законним і обґрунтованим та вирішувати питання: чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, якими доказами вони підтверджуються; чи є інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин; яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин.

Рішення апеляційного суду таким вимогам закону не відповідає.

Судом встановлено, що у серпні 1999 р. позивачі зареєструвалися за місцем проживання З.І.Б.

12 серпня 2003 р. З.І.Б. виконавчим комітетом Кіровської районної ради м. Дніпропетровська було видано свідоцтво про право власності на вказану квартиру.

18 серпня 2003 р. З.І.Б. уклав із Л.В.Б. договір купівлі-продажу вказаної квартири.

21 жовтня 2003 р. Л.В.Б. продала спірну квартиру А.С.С.

Згідно довідки ЖБК № 71 «Комета» станом на жовтень 2003 р. у квартирі були зареєстровані З.С.А. та З.Ю.І.

31 липня 2004 р. З.І.Б. помер.

Позивачі просили визнати зазначені договори купівлі-продажу квартири недійсними з підстав, передбачених ст. 48 ЦК УРСР (чинного на час укладення оскаржуваних договорів) та посилалися на порушення вимог ст. 18 Закону України «про охорону дитинства» при укладенні таких договорів.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України в п. п. 5, 13, 14 постанови від 28 квітня 1978 року № 3 «Про судову практику в спорах про визнання угод недійсними» (чинної на момент укладення оскаржуваного договору) за правилами ст. 48 ЦК України угода визнається недійсною при невідповідності їй не тільки законів, а й іншим актам, виданим органами державної влади і управління в межах наданої їм компетенції.

Стаття 48 ЦК України застосовується при порушенні встановленого порядку вчинення громадянами і організаціями дій, спрямованих на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків, при ущемленні угодою особистих або майнових прав неповнолітніх дітей, а також в інших випадках їх невідповідності вимогам чинного законодавства, якщо для них не встановлені особливі правила визнання угод недійсними (статті 45–47, 49–58 ЦК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 48 ЦК УРСР (у редакції чинній на час виникнення спірних правовідносин), недійсною є та угода, що не відповідає вимогам закону, в тому числі ущемляє особисті або майнові права неповнолітніх дітей.

Статтями 60, 78, 128, 145 КпШС України (у редакції чинній на час виникнення спірних правовідносин) визначено, що обов'язком батьків визначено захист прав та інтересів їх неповнолітніх дітей. Якщо у неповнолітніх є належне їм майно, батьки управляють ним як опікуни і піклувальники без спеціального на те призначення, але з додержанням відповідних правил про опіку і піклування. Завданням опіки і піклування є, зокрема, захист особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх дітей. Опікун не вправі без дозволу органів опіки і піклування укладати угоди, а піклувальник — давати згоду на їх укладення, якщо вони виходять за межі побутових.

За правилами ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства» держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку.

Діти — члени сім'ї наймача або власника жилого приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем.

Органи опіки та піклування зобов'язані здійснювати контроль за дотриманням батьками або особами, які їх замінюють, майнових та житлових прав дітей при відчуженні жилих приміщень та купівлі нового житла.

01 січня 2006 року набрав чинності Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», відповідно до ст. 12 якого для здійснення будь-яких правочинів стосовно нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти, потрібна попередня згода органів опіки та піклування.

До набрання чинності цим Законом законодавство України не передбачало обов'язкової згоди органу опіки та піклування на відчуження нерухомого майна батьків, відносно якого їхні діти мали лише право на користування.

Отже, до 01 січня 2006 р. згода органів опіки та піклування необхідна була лише у випадку, якщо дитина є власником (співвласником) майна, що відчужується.

Таким чином, установивши, що неповнолітня на час продажу спірної квартири З.Ю.І., була лише зареєстрована у вказаній квартирі й не мала права власності на неї чи її частину, законодавчо визначеної заборони на продаж власником такої квартири без згоди органу опіки і піклування на той час не існувало, суд першої інстанції дійшов по суті вірного й обґрунтованого висновку щодо безпідставності позовних вимог і відсутності правових підстав для задоволення позову.

При цьому судом першої інстанції правильно зазначено, що положення ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства» жодним чином не регулюють питання порядку відчуження квартир, у яких зареєстровані неповнолітні діти.

Такий висновок суду першої інстанції узгоджується з матеріалами справи та відповідає вимогам матеріального та процесуального права.

Суд апеляційної інстанції, не зважаючи на вищевказані обставини та вимоги закону, дійшов до помилкового висновку про безпідставність позовних вимог та наявність правових підстав для їх задоволення.

Безпідставно скасувавши законне й обґрунтоване рішення суду першої інстанції, апеляційний суд припустився помилки в застосуванні процесуального та матеріального закону.

Ураховуючи те, що апеляційним судом помилково скасовано рішення суду першої інстанції, ухвалене згідно із законом, рішення апеляційного суду на підставі ст. 339 ЦПК України підлягає скасуванню із залишенням у силі рішення суду першої інстанції.

Керуючись ст. 336, 339, 345 ЦПК України, колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ,

у х в а л и л а:

Касаційну скаргу З.С.А., З.Ю.І. відхилити, а касаційну скаргу Л.В.Б. — задовольнити.

Рішення апеляційного суду Дніпропетровської області від 24 квітня 2014 р. скасувати, залишивши в силі рішення Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 18 грудня 2013 р.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Відповідно до ст. 979 ЦК за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

При розгляді справи про стягнення страхового відшкодування суди, зокрема, повинні дослідити, якими умовами договору встановлюється перелік витрат, що підлягають відшкодуванню страховиком у разі настання страхового випадку, розмір страхового відшкодування, яке виплачується внаслідок настання страхового випадку, поняття конструктивної загибелі застрахованого ТЗ, розмір відновлювальної вартості автомобіля, а також порядок розрахунку розміру страхового відшкодування у разі конструктивної загибелі автомобіля.

Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 22 жовтня 2014 р.

(в и т я г)

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, розглянувши в судовому засіданні справу за позовом Л.Д.Ю. до приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Провідна», третя особа — публічне акціонерне товариство «ВТБ Банк» про відшкодування майнової та моральної шкоди за касаційною скаргою приватного акціонерного товариства

«Страхова компанія «Провідна» на рішення Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 24 березня 2014 р. та ухвалу апеляційного суду Закарпатської області від 23 червня 2014 р.,

в с т а н о в и л а:

У листопаді 2013 р. Л.Д.Ю. звернувся до суду з позовом до ПАТ «СК «Провідна» про відшкодування майнової та моральної шкоди. Вимоги мотивував тим, що 5 січня 2012 р. в автосалоні Hyundai у м. Мукачеві ним придбано автомобіль Hyundai Elantra. У цей же день у Мукачівському відділенні ПАТ «ВТБ Банк» оформлено кредит; з відповідачем укладено договір страхування вказаного автомобіля. 01 березня 2013 р. настав страховий випадок, ПАТ «СК «Провідна» визнало, що автомобіль ремонту не підлягає та останньою сплачено 72 146 грн 24 коп. страхового відшкодування. Різницю відшкодування обіцяно виплатити найближчим часом, запропоновано тримати машину на стоянці ТОВ «Сервіс Центр-Мукачево», що потягнуло витрати на евакуатор та стоянку автомобіля. У зв'язку з невіплатою страховки, позивачем не погашено кредит та додатково виплачено 14 345 грн на його обслуговування. Враховуючи викладене, просив стягнути на його користь суму недоплаченого страхового відшкодування у розмірі 65 тис. грн., 390 грн. вартості перевезення автомобіля, 2 590 грн вартості стоянки автомобіля, сплачені відсотки по кредиту у розмірі 14 345 грн та 65 тис. грн для відшкодування моральної шкоди.

Рішенням Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 24 березня 2014 р., залишеним без змін ухвалою апеляційного суду Закарпатської області від 23 червня 2014 р., позов задоволено частково. Стягнуто з ПАТ «СК «Провідна» на користь Л.Д.Ю. суму страхового відшкодування у розмірі 65 тис. грн. У задоволенні решти вимог відмовлено. Вирішено питання про розподіл судових витрат.

У касаційній скарзі ПАТ «СК «Провідна», посилаючись на неправильне застосування норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить вказані судові рішення скасувати та ухвалити нове рішення, яким у задоволенні позову відмовити.

Касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи частково позов, суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, виходив із того, що відповідно до п. п. 18.6, 19.4.4 Договору страхування страховик виплатив 72 146 грн 24 коп. ПАТ «ВТБ Банк» як вигодонабувачу та повинен сплатити Л.Д.Ю. 65 тис. грн грошової вартості залишків транспортного засобу.

Проте з такими висновками судів погодитись не можна, оскільки ці висновки суперечать вимогам закону та не ґрунтуються на матеріалах справи.

Статтею 213 ЦПК України передбачено, що рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим.

Згідно зі ст. 214 ЦПК України під час ухвалення рішення суд вирішує такі питання: 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються; 2) чи є інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; 3) які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин; 4) яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин.

Зазначеним вимогам закону судові рішення не відповідають.

Судом встановлено, що 05 січня 2012 р. Л.Д.Ю. в автосалоні Hyundai у м. Мукачеві придбав автомобіль Hyundai Elantra. Для придбання автомобіля 05 січня 2012 р. Л.Д.Ю. в Мукачівському відділенні ПАТ «ВТБ Банк» отримала кредит у розмірі 115 800 грн зі сплатою 14,99 % річних за користування кредитом та терміном повернення до 05 січня 2019 р.

У цей же день з метою забезпечення виконання позичальником зобов'язань автомобіль переданий у заставу банку. Також Л.Д.Ю. уклав договір добровільного страхування наземного транспорту (далі — Договір) з ПрАТ СК «Провідна», а надалі договір переукладено 26 грудня 2012 р. Згідно цього договору вартість спірного автомобіля визначена у розмірі 140 тис. грн.

01 березня 2013 р. настав страховий випадок, внаслідок якого автомобіль отримав ушкодження, вартість відновлюваного ремонту склала 138 905 грн 32 коп.

Відповідно до ст. 979 ЦК України за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

У п. 18.6 Договору зазначено, що при настанні страхового випадку відшкодуванню Страховиком підлягають витрати, зазначені Страхувальником при настанні страхового випадку щодо запобігання або зменшення страхового збитку у розмірі до 0,5% страхової суми. Розмір страхового відшкодування, яке виплачується внаслідок настання страхового випадку не може перевищувати страхової суми, зазначеної у договорі.

Суди, посилаючись на вказаний пункт договору, дійшли висновку про стягнення зі страховика страхового відшкодування у сумі 65 тис. грн на проведення відновлювального ремонту при звичайному пошкодженні автомобіля.

При цьому не звернули уваги, що згідно з п. 10 Договору страхування страхова сума за транспортний засіб складає 140 тис. грн, а згідно ремонтної калькуляції від 07 березня 2013 р. вартість відновлювального ремонту транспортного засобу Hyundai Elantra, складає 138 905 грн 32 коп.

Відповідно до п. 18.3 Договору, під «конструктивною загибеллю застрахованого ТЗ» сторони розуміють таке пошкодження застрахованого ТЗ, вартість відновлення (ремонт) пошкодженого ТЗ становить 80 % і більше його дійсної вартості на день настання страхового випадку.

Тобто враховуючи вищезазначені умови договору, розмір відновлювальної вартості автомобіля, транспортний засіб є конструктивно загиблим.

У п. 23.18.1 Договору визначено порядок розрахунку розміру страхового відшкодування у разі конструктивної загибелі автомобіля: у разі згоди Страхувальника залишити у себе знищений автомобіль зі страхової суми, встановленої у Договорі для застрахованого ТЗ (з урахуванням ступеня зносу застрахованого ТЗ за фактичну кількість днів дії цього договору, що визначається із розрахунку 12 % зносу на рік; рік приймається рівним 365 дням), загальної суми страхових відшкодувань виплачених раніше, франшизи, вартості пошкодженого застрахованого ТЗ (залишків застрахованого ТЗ) після настання страхового випадку, без вирахування ПДВ.

Судами встановлено, що залишки транспортного засобу вартістю 65 тис. грн залишилися у володінні Л.Д.Ю.

За таких обставин стягнення на його користь зазначеної суми є подвійним відшкодуванням. Крім того, суд не навів мотивів, з яких підстав зазначена сума не була виплачена ПАТ «ВТБ Банк» як вигодонабувачу за договором страхування, оскільки отримання страхового відшкодування не вигодонабувачем, а іншою особою, можливе лише у разі письмового погодження між страховиком, страхувальником та вигодонабувачем такої виплати.

Суди на вищевказані обставини та пункти Договору уваги не звернули, у порушення вимог ст. ст. 212–213 ЦПК України не врахували норми матеріального та процесуального права, які регулюють спірні правовідносини, не встановили обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, відповідно до ст. 338 ЦПК України ухвалені у справі судові рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись ст. ст. 333, 338, 345 ЦПК України, колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

у х в а л и л а:

Касаційну скаргу приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Провідна» задовольнити частково.

Рішення Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 24 березня 2014 р. та ухвалу апеляційного суду Закарпатської області від 23 червня 2014 р. скасувати, справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Відповідно до положень ч. 4 ст. 1176 ЦК фізична особа, яка у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкождала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню запобіжного заходу, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, не має права на відшкодування шкоди.

Результати аналізу зазначеної норми права свідчать про те, що під самообмовою слід розуміти завідомо неправдиві показання підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, надані з метою переконати органи попереднього слідства і суд в тому, що саме ним здійснено злочин, який він у дійсності не вчиняв.

Отже, суди мають враховувати причини, які спонукали особу до самообмови, оскільки у статті фактично йдеться про умисел на самообмову. Проте самообмова, яка стала наслідком застосування до громадянина насильства, погроз чи інших незаконних заходів, не є перешкодою для відшкодування шкоди. При цьому факт насильства, погроз чи/та інших незаконних заходів має бути встановлений слідчими органами, прокурором чи судом.

Тобто самообмова, що є причиною позбавлення права на відшкодування шкоди, повинна бути добровільною, завідомо неправдивою, зробленою з метою перешкодити з'ясуванню істини й бути зафіксованою в матеріалах справи.

Крім того, суду при розгляді цивільної справи слід також давати оцінку випадку, коли встановлено, що самообмова була добровільною. У такому разі суд має оцінити виконання слідством свого обов'язку щодо всебічно-

го, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, оскільки визнання обвинуваченим своєї вини не має переваги над іншими доказами, воно може бути покладено в основу вироку лише у разі підтвердження сукупністю інших доказів у справі.

Тобто, якщо особа перешкоджала з'ясуванню істини шляхом самообмови і цим сприяла прийняттю рішень чи здійсненню дій, які є підставою для відшкодування шкоди та передбачені ч. 1 ст. 1176 ЦК, ця особа не отримує права на відшкодування шкоди. При цьому термін «самообмова» слід тлумачити як давання показань чи інші дії, що здійснені свідомо з метою перешкодити встановленню істини. Якщо ж особа здійснила самообмову не з власної волі, а під погрозою чи в результаті насильства, такі дії не можна кваліфікувати як самообмову.

Апеляційний суд не дав оцінки тим доказам, що є у справі, а саме, що позивачем на досудовому слідстві здійснено самообмову, оскільки він самостійно написав явку з повинною про вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК, під час допитів як підозрюваного свою вину в його вчиненні визнав повністю, в усіх слідчих діях, які проводилися за його участю, підтверджував факт вчинення злочину, зокрема, під час допиту як підозрюваного, під час відтворення обстановки та обставин події із застосуванням відеозапису.

Таким чином, апеляційний суд не дав оцінки доводам відповідачів про те, що позивач без стороннього тиску зізнався у вчиненні тяжкого злочину, підтвердив під час своїх допитів як підозрюваного факт вчинення злочину, наочно показав його вчинення при відтворенні обстановки та обставин події, практично протягом усього періоду досудового слідства не заперечував своєї вини у його вчиненні. Отже, такими діями він умисно сприяв своєму притягненню до кримінальної відповідальності та обранню щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

При цьому суду також необхідно визначитись із тим, чи є доведеним факт вчинення працівниками міліції фізичного чи психологічного тиску на позивача на досудовому слідстві.

Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 26 листопада 2014 р.

(в и т я г)

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, розглянувши

в судовому засіданні справу за позовом С.О.І. до Державної казначейської служби України, Головного управління Державної казначейської служби України в Тернопільській області, управління Міністерства внутрішніх справ України в Тернопільській області, прокуратури Тернопільської області про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконним притягненням до кримінальної відповідальності та незаконним триманням під вартою, за касаційною скаргою першого заступника прокурора Тернопільської області на рішення Монастирського районного суду Тернопільської області від 3 липня 2014 р. та ухвалу апеляційного суду Тернопільської області від 4 вересня 2014 р., до якої приєдналося управління Міністерства внутрішніх справ України в Тернопільській області,

в с т а н о в и л а:

У травні 2014 р. С.О.І. звернувся до суду з вищезазначеним позовом, посилаючись на те, що 29 лютого 2012 р. начальником слідчого відділу Монастирського районного відділу управління Міністерства внутрішніх справ України в Тернопільській області (далі — СВ Монастирського РВ УМВС України в Тернопільській області) порушено кримінальну справу за фактом заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого О.О.С., за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України — умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

5 березня 2012 р. відносно нього порушено кримінальну справу за фактом умисного спричинення тяжких тілесних ушкоджень О.О.С. за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України. Цього ж дня його затримано в порядку ст. 115 КПК України (1960 року).

Постановою Бучацького районного суду Тернопільської області від 14 березня 2012 р. йому обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, а постановою від 27 квітня 2012 р. — продовжено строк тримання під вартою до трьох місяців.

25 травня 2012 р. старшим слідчим в органах внутрішніх справ слідчого управління УМВС України в Тернопільській області винесено постанову про притягнення його як обвинуваченого і пред'явлення йому обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

1 червня 2012 р. прокурором Монастирського району Тернопільської області затверджено обвинувальний висновок у кримінальній справі за обвинуваченням його у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

Вироком Монастирського районного суду Тернопільської області від 11 червня 2013 р. його визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України, та призначено йому покарання — вісім років позбавлення волі. До набрання вироком законної сили запобіжний захід залишено попереднім — тримання під вартою. Зараховано в строк відбування покарання час перебування під вартою з 5 березня 2012 р. Ухвалою апеляційного суду Тернопільської області від 16 жовтня 2013 р. вирок районного суду скасовано, а справу направлено прокурору Монастирського району Тернопільської області для проведення додаткового досудового слідства.

30 жовтня 2013 р. в Єдиний реєстр досудових розслідувань внесено відомості за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

4 листопада 2013 р. йому вручено повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

Постановою прокурора Монастирського району Тернопільської області від 27 лютого 2014 р. кримінальне провадження відносно нього закрито в зв'язку з відсутністю в його діях складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

Ураховуючи викладене, позивач, збільшивши позовні вимоги, просив суд стягнути з Державної казначейської служби України за рахунок коштів Державного бюджету України на його користь 500 тис. грн на відшкодування моральної шкоди.

Рішенням Монастирського районного суду Тернопільської області від 3 липня 2014 р., залишеним без змін ухвалою апеляційного суду Тернопільської області від 4 вересня 2014 р., позов С.О.І. задоволено частково. Стягнуто з Державної казначейської служби України за рахунок коштів Державного бюджету України шляхом списання коштів з єдиного казначейського рахунку на користь позивача 250 тис. грн на відшкодування моральної шкоди. У решті позову відмовлено.

У касаційній скарзі перший заступник прокурора Тернопільської області, до якого приєдналося управління Міністерства внутрішніх справ України в Тернопільській області, просить оскаржувані судові рішення скасувати, посилаючись на порушення судами норм матеріального й процесуального права, та передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Відповідно до вимог ст. 324 ЦПК України підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Ухвалюючи рішення про часткове задоволення позову С.О.І., суд першої інстанції, виходив із того, що позивач зазнав душевних страждань у зв'язку з незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, тривалістю перебування під вартою, що призвело до порушення його законних прав, які підлягають захисту шляхом стягнення на його користь моральної шкоди. При цьому, врахувавши, що відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом, з урахуванням обставин справи визначив моральну шкоду у вищому розмірі від передбаченого мінімального.

Апеляційний суд погодився з такими висновками місцевого суду, зазначивши, також, що при визначенні розміру відшкодування моральної шкоди судом обґрунтовано враховано тривалий час перебування позивача під слідством та судом, а саме з 5 березня 2012 р. до 20 листопада 2013 р. — 20 місяців 15 днів, глибину душевних страждань позивача, погіршення відносин з оточуючими, порушення звичного способу життя та його законних прав на вільне пересування.

Проте повністю погодитись із таким висновком апеляційного суду не можна.

Відповідно до ст. 213 ЦПК України рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим.

Згідно зі ст. 214 ЦПК України під час ухвалення рішення суд вирішує, зокрема, такі питання: 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються; 2) чи є інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; 3) які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин; 4) яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин; 5) чи слід позов задовольнити або в позові відмовити; 6) як розподілити між сторонами судові витрати.

Таким вимогам закону судові рішення апеляційної інстанції не відповідає.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що 29 лютого 2012 р. начальником СВ Монастириського РВ УМВС України в Тернопільській області порушено кримінальну справу за фактом заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого О.О.С., за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України — умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

5 березня 2012 р. відносно С.О.І. порушено кримінальну справу за фактом умисного спричинення тяжких тілесних ушкоджень О.О.С. за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України. Цього ж дня його затримано в порядку ст. 115 КПК України (1960 року).

Постановою Монастириського районного суду Тернопільської області від 7 березня 2012 р. продовжено строк затримання С.О.І. до 15 березня 2012 р.

Постановою Бучацького районного суду Тернопільської області від 14 березня 2012 р. позивачу обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, а постановою від 27 квітня 2012 р. — продовжено строк тримання під вартою до трьох місяців.

25 травня 2012 р. старшим слідчим в органах внутрішніх справ слідчого управління УМВС України в Тернопільській області винесено постанову про притягнення С.О.І. як обвинуваченого і пред'явлення йому обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

1 червня 2012 р. прокурором Монастириського району Тернопільської області затверджено обвинувальний висновок у кримінальній справі за обвинуваченням позивача у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

Вироком Монастириського районного суду Тернопільської області від 11 червня 2013 р. С.О.І. визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України, та призначено йому покарання — вісім років позбавлення волі. До набрання вироком законної сили запобіжний захід залишено попереднім. Зараховано в строк відбування покарання час перебування під вартою з 5 березня 2012 р. Ухвалою апеляційного суду Тернопільської області від 16 жовтня 2013 р. вирок районного суду скасовано, а справу направлено прокурору Монастириського району Тернопільської області для проведення додаткового досудового слідства.

30 жовтня 2013 р. в Єдиний реєстр досудових розслідувань внесено відомості за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

4 листопада 2013 року С.О.І. вручено повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

Згідно з постановою старшого слідчого СВ Монастириського РВ УМВС України в Тернопільській області від 20 листопада 2013 р. позивача звільнено з-під варті.

Постановою прокурора Монастириського району Тернопільської області від 27 лютого 2014 р. на підставі кримінальне провадження відносно С.О.І. закрито в зв'язку з відсутністю в його діях складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

Задовольняючи позов, суди керувались положеннями ч. 1 ст. 1176 ЦК України та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року.

Проте апеляційний суд не врахував те, що відповідно до положень ч. 4 ст. 1176 ЦК України фізична особа, яка у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню запобіжного заходу, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, не має права на відшкодування шкоди.

Аналіз зазначеної норми права свідчить про те, що під самообмовою слід розуміти завідомо неправдиві показання підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, дані з метою переконати органи попереднього слідства і суд в тому, що саме ним здійснено злочин, який він у дійсності не вчиняв.

Отже, суди мають враховувати причини, які спонукали особу до самообмови, оскільки у статті фактично йдеться про умисел на самообмову. Проте самообмова, яка стала наслідком застосування до громадянина насильства, погроз чи інших незаконних заходів, не перешкоджає відшкодуванню шкоди. При цьому факт насильства, погроз та інших незаконних заходів має бути встановлений слідчими органами, прокурором чи судом.

Тобто самообмова, яка виключає відшкодування шкоди, має бути добровільною, завідомо неправдивою, мати на меті перешкодити з'ясуванню істини й бути зафіксованою в матеріалах справи.

Крім того, суду при розгляді цивільної справи слід також дати оцінку випадку, коли встановлено, що самообмова була добровільною. У такому разі суд має оцінити виконання слідством свого обов'язку щодо всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, оскільки визнання обвинуваченим своєї вини не має переваги в порівнянні з іншими доказами,

воно може бути покладено в основу вироку лише при підтвердженні сукупністю інших доказів у справі.

Тобто, якщо особа перешкоджала з'ясуванню істини шляхом самообмови і цим сприяла прийняттю рішень чи здійсненню дій, які є підставою для відшкодування шкоди та передбачені ч. 1 ст. 1176 ЦК України, ця особа не отримує права на відшкодування шкоди. При цьому термін «самообмова» має тлумачитись як дача показань чи інші дії, що здійснені свідомо з метою перешкодити встановленню істини. Якщо ж особа здійснила самообмову не власною волею, а під погрозою чи в результаті насильства, такі дії не можуть кваліфікуватись як самообмова.

Апеляційний суд не дав оцінки тим доказам, що є у справі, а саме, що С.О.І. на досудовому слідстві здійснив самообмову, оскільки він 7 березня 2012 року самостійно написав явку з повинною про вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України, під час допитів як підозрюваного свою вину у його вчиненні визнав повністю, в усіх слідчих діях, які проводилися за його участю, підтверджував факт вчинення злочину.

Разом з тим апеляційний суд не оцінив доказів, які містяться в матеріалах кримінального провадження щодо факту вчинення самообмови С.О.І., зокрема, явки з повинною від 7 березня 2012 року, протоколів допиту підозрюваного С.О.І. від 5 березня 2012 року та від 7 березня 2012 року, висновок амбулаторної судово-психологічної експертизи від 3 травня 2012 року № 273, протокол відтворення обстановки та обставин події із застосуванням відеозапису від 5 березня 2012 року.

Таким чином, апеляційний суд не дав оцінки доводам відповідачів про те, що позивач без стороннього тиску зізнався у вчиненні тяжкого злочину, підтвердив під час своїх допитів як підозрюваного факт вчинення злочину, наочно показав його вчинення при відтворенні обстановки та події, практично протягом всього періоду досудового слідства не заперечував своєї вини у його вчиненні. Отже, такими своїми діями умисно сприяв притягненню його до кримінальної відповідальності та обранню щодо нього запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

При цьому слід визначитись з тим, чи факт вчинення працівниками міліції на С.О.І. фізичного чи психологічного тиску на досудовому слідстві знайшов чи не знайшов свого підтвердження.

Відповідно до положень ч. 3 ст. 10 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, надавши докази відповідно до вимог ст. ст. 57–60 ЦПК України.

Згідно зі ст. 60 ЦПК України доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Відповідно до ст. 212 ЦПК України суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність та взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Результати оцінки доказів суд відображає в рішенні, в якому наводяться мотиви їх прийняття чи відмови в їх прийнятті.

Проте апеляційним судом при вирішенні питання законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції не надано належну оцінку доказам, щодо самообмови позивача, зокрема, явки з повинною, протоколам допиту підозрюваного С.О.І., протоколу відтворення обстановки та обставин події із застосуванням відеозапису, що є підставою для відмови в задоволенні позову.

Отже, у порушення вимог ст. ст. 212–214, 315 ЦПК України апеляційний суд на зазначені вище обставини справи уваги не звернув; зазначених вимог закону не врахував; не з'ясував належним чином фактичних обставин справи щодо заявлених вимог та дійшов передчасного висновку про залишення в силі рішення суду першої інстанції, що свідчить про його необґрунтованість та незаконність.

За таких обставин ухвала апеляційного суду підлягає скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з підстав, передбачених ч. 3 ст. 338 ЦПК України.

Керуючись ст. ст. 336, 338 ЦПК України, колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

у х в а л и л а:

Касаційну скаргу Першого заступника прокурора Тернопільської області, до якої приєдналося управління Міністерства внутрішніх справ України в Тернопільській області, задовольнити частково.

Ухвалу апеляційного суду Тернопільської області від 4 вересня 2014 р. скасувати, справу передати на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Згідно з п. 2 Указу Президента України від 08 серпня 1995 р. № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» право на земельну частку (пай) мають члени колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, в тому числі пенсіонери, які раніше працювали в ньому і залишаються членами зазначеного підприємства, кооперативу, товариства, відповідно до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю.

Зі змісту цієї норми випливає, що право на земельну частку (пай) особа набуває за наявності трьох умов: перебування у членах колективного сільськогосподарського підприємства; отримання цим підприємством державного акта на право колективної власності на землю; включення особи до списку, доданого до цього акта.

У частині 1 ст. 1 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» зазначено, що право на земельну частку (пай) мають колишні члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств, у тому числі створених на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств, а також пенсіонери з їх числа, які отримали сертифікати на право на земельну частку (пай) у встановленому законодавством порядку.

Частиною 3 ст. 1 цього Закону передбачено, що право особи на земельну частку (пай) може бути встановлено в судовому порядку.

За положеннями ст. 5 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» членство в підприємстві ґрунтується на праві добровільного вступу до членів підприємства і безперешкодного виходу із складу його членів. Членами підприємства можуть бути громадяни, які досягли 16-річного віку, визнають і виконують його статут.

Відповідно до ст. 19 цього Закону трудові відносини членів підприємства регулюються цим Законом і статутом підприємства, а громадян, які працюють за трудовим договором або контрактом, — законодавством про працю України.

Оскільки особа не зверталася із заявою про прийняття її до членів КСП, не включена до списків, що додаються до державного акта на право колективної власності на землю, нею не надано належних доказів, що вона на момент отримання КСП державного акта на право колективної власності на землю була членом КСП та мала бути у списку, що

додається до державного акта на право колективної власності на землю, суд правильно відмовив у задоволенні позову про визнання права на включення її до списку осіб, які мають право на земельну частку (пай).

Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 03 грудня 2014 р.

(в и т я г)

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, розглянувши в судовому засіданні справу за позовом М.І.В. до Петрівської сільської ради Генічеського району Херсонської області, Генічеської районної державної адміністрації про визнання права на включення до списку осіб, які мають право на земельну частку (пай), та встановлення факту, що має юридичне значення, за касаційною скаргою М.І.В. на рішення Генічеського районного суду Херсонської області від 09 грудня 2013 р. та ухвалу апеляційного суду Херсонської області від 10 лютого 2014 р.,

в с т а н о в и л а:

М.І.В. звернулася до суду з позовом до Петрівської сільської ради Генічеського району Херсонської області, Генічеської районної державної адміністрації про визнання права на включення до списку осіб, які мають право на земельну частку (пай), та встановлення факту, що має юридичне значення, в якому, з подальшим уточненням, просила визнати право на включення до списку осіб, які мають право на земельну частку (пай) по Петрівській сільській раді, як студента-стипендіата з числа членів КСП «Пам'ять Ілліча» та встановити факт перебування її у складі членів КСП «Пам'ять Ілліча» з лютого 1993 р. до реорганізації у ТОВ «Петровське».

При цьому посилалася на те, що як член колгоспу «Пам'ять Ілліча» за направленням колгоспу з 1988 р. навчалася у вищому учбовому закладі, після закінчення якого з 16 серпня 1993 року працювала вихователем у Петрівській середній школі. Під час її навчання на зборах колгоспників 06 лютого 1993 року було прийнято рішення про реорганізацію колгоспу «Пам'ять Ілліча» шляхом перетворення в сільськогосподарське підприємство «Пам'ять Ілліча».

Оскільки вона не подавала заяву про вихід з членів колгоспу та до КСП перейшли всі права і обов'язки колгоспу, вона набула членства в КСП і має право бути включена до списку осіб, які мають право на земельну частку (пай) при проведенні розпаювання КСП.

Рішенням Генічеського районного суду Херсонської області від 09 грудня 2013 р., залишеним без змін ухвалою апеляційного суду Херсонської області від 10 лютого 2014 р., в задоволенні позову відмовлено.

У поданій касаційній скарзі М.І.В. просить зазначені судові рішення скасувати, посилаючись на порушення судами норм матеріального і процесуального права, та ухвалити нове рішення про задоволення позову.

Касаційна скарга підлягає відхиленню з таких підстав.

З матеріалів справи вбачається, що М.І.В. у 1988 році була направлена на навчання від колгоспу «Пам'ять Ілліча» до Херсонського педагогічного інституту та цього ж року зарахована на перший курс інституту.

Рішенням Генічеського районного суду Херсонської області від 19 червня 2007 р., яке набрало законної сили, встановлено юридичний факт того, що М.І.В. була членом колгоспу «Пам'ять Ілліча» в період з 15 червня 1988 року до ліквідації колгоспу.

Відповідно до копії трудової книжки М.І.В. з 01 вересня 1988 р. до 21 червня 1993 р. навчалась у Херсонському державному педагогічному інституті ім. Н. Крупської, 16 серпня 1993 року наказом № 30 по Генічеському РВНО прийнята на посаду вихователя групи продовженого дня Петрівської середньої школи.

Державний акт на право колективної власності на землю КСП «Пам'ять Ілліча» на території Петрівської сільської ради в Книзі записів державних актів на право користування землею Генічеського району зареєстровано 24 грудня 1993 року за № 279. Рішення про видачу КСП «Пам'ять Ілліча» державного акта на право колективної власності на землю площею 9703,3 га прийнято Петрівською сільською радою Генічеського району Херсонської області 05 серпня 1993 р.

Згідно з довідкою Петрівського сільського голови від 04 вересня 2009 року колгосп «Пам'ять Ілліча» Генічеського району Херсонської області був реорганізований у КСП «Пам'ять Ілліча» на підставі протоколу зборів колгоспників від 06 лютого 1993 р. № 1. 15 березня 2000 р. КСП «Пам'ять Ілліча» було реорганізовано у ТОВ «Петровське» на підставі протоколу зборів від 15 березня 2000 року № 3.

Згідно з п. 2 Указу Президента України від 08 серпня 1995 року № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільсько-

господарським підприємствам і організаціям» право на земельну частку (пай) мають члени колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, в тому числі пенсіонери, які раніше працювали в ньому і залишаються членами зазначеного підприємства, кооперативу, товариства, відповідно до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю.

Зі змісту даної норми випливає, що право на земельну частку (пай) особа набуває за наявності трьох умов: перебування в членах колективного сільськогосподарського підприємства, отримання цим підприємством державного акта на право колективної власності на землю; включення особи до списку, доданого до цього акта.

У ч. 1 ст. 1 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» зазначено, що право на земельну частку (пай) мають колишні члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств, у тому числі створених на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств, а також пенсіонери з їх числа, які отримали сертифікати на право на земельну частку (пай) у встановленому законодавством порядку.

Частиною 3 ст. 1 цього Закону передбачено, що право особи на земельну частку (пай) може бути встановлено в судовому порядку.

Пояснення М.І.В., що на момент виникнення КСП вона навчалась та не могла знати, що колгосп перетворено в КСП, але автоматично стала членом КСП, не відповідають вимогам ст. 5 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство», відповідно до якої членство в підприємстві ґрунтується на праві добровільного вступу до членів підприємства і безперешкодного виходу із складу його членів. Членами підприємства можуть бути громадяни, які досягли 16-річного віку, визнають і виконують його статут.

Відповідно до ст. 19 цього Закону трудові відносини членів підприємства регулюються цим Законом і статутом підприємства, а громадян, які працюють за трудовим договором або контрактом, — законодавством про працю України.

Тобто без свого волевиявлення М.І.В. не могла стати членом КСП «Пам'ять Ілліча», оскільки це порушує принцип добровільності, визначений ст. 5 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство».

М.І.В. не зверталася із заявою про прийняття її до членів КСП (про що не заперечує, посилаючись, що стала членом КСП внаслідок реорганізації колгоспу, членом якого вона була), не включена до списків, що додаються до державного акта на право колективної власності на землю.

Оскільки М.І.В. не надано належних доказів, що вона на момент отримання КСП державного акта на право колективної власності на землю була членом КСП та мала бути у списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю, суд правильно відмовив в задоволенні позову.

Відповідно до ст. 337 ЦПК України суд касаційної інстанції відхиляє касаційну скаргу, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Не може бути скасоване правильне по суті і справедливе рішення з одних лише формальних міркувань.

Керуючись ст. ст. 336, 337 ЦПК України, колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

у х в а л и л а:

Касаційну скаргу М.І.В. відхилити.

Рішення Генічеського районного суду Херсонської області від 09 грудня 2013 р. та ухвалу апеляційного суду Херсонської області від 10 лютого 2014 року залишити без змін.

Ухвала оскарженню не підлягає.